

БОРОТЬБА ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 001.8:351.741

Чернявський Сергій Сергійович –
доктор юридичних наук, професор,
проректор Національної академії
внутрішніх справ;

Орлов Юрій Юрійович –
доктор юридичних наук, старший
науковий співробітник, головний
науковий співробітник відділу
організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ТА ДОСЛІДНО- КОНСТРУКТОРСЬКОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ

Розглянуто актуальні проблеми організації науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи в системі МВС України в контексті інноваційної складової відомчої науки.

Ключові слова: науково-дослідна робота; дослідно-конструкторська робота; інноваційна діяльність; учасники науково-дослідних (дослідно-конструкторських) робіт; порядок виконання науково-дослідних (дослідно-конструкторських) робіт; апробація наукового (науково-технічного) продукту; упровадження наукового (науково-технічного) продукту.

Сфера освіти й науки є важливою компонентою стратегічного курсу держави на євроінтеграцію. Згідно зі ст. 10 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», однією із засад внутрішньої політики в гуманітарній сфері є

реформування та розвиток вітчизняної системи вищої освіти й науки, забезпечення їх інтеграції в європейський та світовий освітній і науковий простір [1].

Реформування практичних підрозділів, поєднаних між собою низкою розширених повноважень МВС України як цивільного органу з реалізації державної політики у сферах протидії злочинності та забезпечення публічного порядку, управління державним кордоном, громадянства й міграції, цивільного захисту, пожежної безпеки та реагування на надзвичайні ситуації, зумовлює необхідність запровадження принципово нової моделі відомчої науки, у межах якої формується й удосконалюється інноваційний потенціал відповідних служб правоохоронного спрямування. У сфері організації проведення науково-дослідної (НД) і дослідно-конструкторської роботи (ДКР) у системі відомчих вищих навчальних закладів (ВНЗ) та науково-дослідних установ (НДУ) нині можна виділити низку проблем, головними з яких є, по-перше, відставання рівня та якості наукових досліджень практичного спрямування, що здійснюються відомчими ВНЗ та НДУ, від сучасних потреб реформування системи МВС України й удосконалення правоохоронної діяльності в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави; по-друге, несприйняття практичними підрозділами МВС України наукових новацій.

Розв'язання зазначених проблем можливе шляхом напрацювання відомчого інноваційного механізму, що сприятиме якісному підвищенню ефективності правоохоронної діяльності, забезпеченню здатності правоохоронної системи до швидких і своєчасних трансформацій відповідно до вимог громадянського суспільства.

Концептуальні пропозиції щодо налагодження в системі МВС України інноваційної діяльності ми опублікували у 2014 р. [2]. За цей час на базі розроблених пропозицій підготовлено проект відомчого нормативного документа – Положення про організацію проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у системі МВС України [3].

Порівняно з чинними нормативними документами, що регулюють проведення НД та ДКР, проект Положення містить низку новацій, котрі, на нашу думку, потребують висвітлення в науковій літературі, а саме:

набуття практичними підрозділами юридичного статусу замовника, а відомчими ВНЗ (НДУ) – юридичного статусу виконавця НД та ДКР із системою відповідних обов'язків, прав та відповідальності;

запровадження договірних засад проведення НД та ДКР зі збереженням системи їх централізованого планування та звітності;

пріоритетність інноваційної складової наукового пошуку;

набуття прав інтелектуальної власності на створений науковий продукт;

унормування процедур апробації та впровадження наукового продукту;

створення відомчого електронного реєстру новацій для використання практичними підрозділами МВС України в правоохоронній діяльності тощо.

Проект Положення містить також актуалізовані посилання на нормативно-правові документи Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, Служби безпеки України, державні стандарти України, що стосуються правовідносин у сфері організації НД і ДКР.

Метою цієї статті є розкриття основних нормативних пропозицій розробленого авторами проекту Положення.

У межах визначення головної мети проведення НД і ДКР у системі МВС України акцентовано увагу на інноваційній складовій, спрямованій на забезпечення ефективної реалізації покладених на МВС України функцій. Уперше в історії відомчого унормування науково-дослідної діяльності надано визначення інноваційної роботи в системі МВС України передусім як діяльності практичних підрозділів системи МВС України з упровадження результатів НД та ДКР ВНЗ та НДУ в практику. Важливою компонентою інноваційної роботи визначено розбудову механізмів забезпечення належного наукового рівня та конкурентоздатності відомчих наукових і науково-технічних розробок.

Зазначене кореспондується з новою редакцією Положення про Міністерство внутрішніх справ України, у п. 34–39 якого сформульовано важливі інноваційні та взаємопов'язані завдання загального та прикладного характеру за такими блоками: визначення пріоритетних напрямів розвитку наукової та науково-технічної діяльності з питань функціонування МВС України; участь у формуванні й забезпеченні наукової та науково-технічної політики держави у сфері охорони суспільних відносин, пов'язаних із захистом та охороною прав і свобод людини, гарантування публічної безпеки й порядку, протидії злочинності, безпеки дорожнього руху, а також охорони державного кордону, цивільного захисту й міграції; здійснення наукових, кримінологічних, соціологічних і психологічних досліджень, а також розроблення за їх результатами науково-практичних пропозицій, методичних рекомендацій тощо в інтересах системи МВС України; проведення науково-технічних досліджень та створення нових технічних засобів у межах потреб центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує та координує міністр; розробка нових видів засобів спеціальної техніки, озброєння, зв'язку, технічних засобів захисту інформації, спеціальних технічних засобів для оперативної діяльності, криміналістичної та комп'ютерної техніки, програмного забезпечення, форменого одягу тощо; організація та координування роботи з упровадження в практику результатів наукових досліджень та науково-технічних розробок в інтересах Національної гвардії та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, тощо [4].

Організацію НД і ДКР у системі МВС України покладено на уповноважений підрозділ у складі МВС України, до якого належать спеціалізований відділ моніторингу науково-дослідної, дослідно-конструкторської та інноваційної роботи, на який може бути покладено завдання виконання організаційних, координаційних та контрольних функцій. Проведення єдиної політики щодо наукового забезпечення діяльності органів, які перебувають у сфері управління МВС України, визначення перспектив і пріоритетних напрямів розвитку наукової, науково-

технічної, інноваційної діяльності та охорони інтелектуальної власності в системі МВС України; схвалення відомих планів НД і ДКР та сприяння проведенню апробації й упровадженню наукових розробок у практичну діяльність покладається на Наукову раду МВС України.

Учасниками НД і ДКР визнано їх замовників та виконавців. Зокрема, замовниками є підрозділи МВС України, Національна гвардія України, центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовує та координує Кабінет Міністрів України через міністра внутрішніх справ України, їхні підрозділи, територіальні органи, а також підприємства, установи й організації, що належать до сфери управління МВС України. За погодженням з МВС замовниками НД і ДКР можуть бути інші центральні органи виконавчої влади, підпорядковані їм підрозділи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації незалежно від форми власності.

Виконавцями НД і ДКР є відомчі НДУ та ВНЗ, їхні структурні підрозділи, які провадять таку діяльність за поданими заявками або в ініціативному порядку.

До проведення НД і ДКР, апробації й упровадження їх результатів можуть залучатись як співвиконавці підрозділи МВС України, згадані центральні органи виконавчої влади, територіальні органи, центральні та місцеві органи виконавчої влади, галузеві академії наук, інші НДУ та ВНЗ, підприємства, установи та організації незалежно від форм власності. За погодженням із МВС України виконавцями (співвиконавцями) НД та ДКР можуть бути підприємства, установи, організації інших держав.

Замовник НД і ДКР: визначає проблему, що потребує наукового розв'язання; формулює заявку на проведення НД та ДКР за встановленою формою, яку узгоджує з виконавцем та надсилає до відділу моніторингу; за участі виконавця складає наукове (науково-технічне) завдання на створення наукової (науково-технічної) продукції; укладає договір із виконавцем на створення та апробацію наукової (науково-технічної) продукції; за домовленістю з виконавцем безпосередньо бере участь у проведенні НД і ДКР; забезпечує апробацію результатів НДР

та ДКР у формі дослідного впровадження (для методик, технологій, алгоритмів, структурно-функціональних рішень) або експлуатаційних випробувань (для технічних засобів і програмних продуктів); приймає результати НДР і ДКР за актом відповідно до умов договору та рішення щодо впровадження результатів НД та ДКР; із залученням виконавця впроваджує результати НД і ДКР у власну практичну діяльність; здійснює аналіз ефективності впровадження результатів виконання такої роботи.

Виконавець НД та ДКР: спільно із замовником формулює тему НД і ДКР, узгоджуючи заявку на її проведення; бере участь у складанні наукового (науково-технічного) завдання на створення наукової (науково-технічної) продукції; укладає договір із замовником щодо створення та апробації наукової (науково-технічної) продукції; укладає річний план НД і ДКР відповідно до завдань, поставлених у погоджених ним заявках та в повідомленнях на ініціативні наукові дослідження; безпосередньо та, за необхідності, із залученням інших установ, підприємств й організацій, здійснює НД та ДКР за заявками та повідомленнями; бере участь в апробації результатів НД і ДКР; передає замовникові результати НД і ДКР за актом; за необхідності здійснює авторське супроводження впровадження результатів НД та ДКР.

Замовники та виконавці через відділ моніторингу звітують перед уповноваженим підрозділом у складі МВС України про виконання річного плану НД і ДКР та впровадження їх результатів у практичну діяльність.

Проект Положення нормативно визначає форму подання виконавцем замовникові результатів НД та ДКР. Так, результатом НДР є створення (підготовка, видання) наукового продукту, зокрема:

законопроектів, проектів інших нормативно-правових актів, рішень органів державної виконавчої влади, державних, урядових, відомчих та міжвідомчих програм;

методик, методичних рекомендацій, технологій, алгоритмів тощо, спрямованих на вдосконалення практичної діяльності в системі МВС України;

інформаційно-аналітичних і довідково-енциклопедичних видань;

дидактичних засобів (друкованих, електронних, мультимедійних, аудіовізуальних або технічних), спрямованих на вдосконалення освітнього процесу;

навчально-методичних видань;

інших наукових новацій.

Результатом ДКР є створення (виготовлення) науково-технічного продукту, а саме:

конструкторської документації згідно з ДСТУ 2.102–68 «Єдина система конструкторської документації. Види й комплектність конструкторських документів»;

дослідних зразків (дослідних партій), працюючих моделей технічних засобів (проведення їх лабораторних та експлуатаційних випробувань, задокументованих протоколом відповідно до розробленої програми);

програмної документації згідно з ДСТУ 19.105–78 «Єдина система програмної документації. Загальні вимоги до програмних документів»;

комп'ютерних програм; проведення їх експлуатаційних випробувань, задокументованих протоколом відповідно до розробленої програми;

технічних регламентів, національних та галузевих стандартів, технічних вимог, спрямованих на ефективне технічне забезпечення діяльності служб, органів та підрозділів системи МВС України;

інших науково-технічних новацій.

У проекті Положення вперше унормовано планування НД і ДКР у системі МВС України, що історично сформувалося на чотирьох рівнях й обумовлене закономірностями процесів наукового дослідження:

1) відомчий рівень (річний план НД та ДКР МВС України, схвалений Науковою радою МВС України);

2) рівень науково-дослідної установи та вищого навчального закладу (річні плани НД і ДКР ВНЗ та НДУ);

3) рівень підрозділу в складі НДУ чи ВНЗ (календарні (річні,

піврічні, квартальні) плани проведення НД і ДКР структурними підрозділами НДУ чи ВНЗ – інститутами, факультетами, кафедрами, лабораторіями, центрами, відділами тощо);

4) індивідуальний рівень (індивідуальні річні плани наукових та науково-педагогічних працівників, які беруть участь у проведенні НД і ДКР).

Завдання розроблення Плану НД і ДКР МВС України покладено на відділ моніторингу. План складається на основі заявок, поданих замовниками і погоджених із виконавцями, а також повідомлень виконавців про ініціативні розробки.

Відомчі ВНЗ та НДУ включають позиції схваленого Науковою радою МВС України плану НД і ДКР МВС України у власні річні плани НД і ДКР.

Календарний план проведення НД і ДКР структурним підрозділом НДУ (ВНЗ) складається з урахуванням положень річного плану НД та ДКР ВНЗ (НДУ). У календарному плані мають бути визначені види, обсяги й очікувані результати роботи кожного наукового працівника.

Окремо унормовано порядок виконання НД і ДКР з необхідними посиланнями на державні нормативні документи. Так, порядок виконання НД та ДКР має відповідати чинним стандартам України ДСТУ 3973–2000 «Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання науково-дослідних робіт. Загальні положення» та ДСТУ 3974–2000 «Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання дослідно-конструкторських робіт. Загальні положення». Складання наукових та науково-технічних звітів здійснюють відповідно до вимог ДСТУ 3008–95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення».

За результатами виконання НДР із метою оформлення авторських прав на створений науковий продукт виконавець має подати до Державної служби інтелектуальної власності України заявку на одержання свідоцтва про реєстрацію авторського права на службовий твір відповідно до Порядку

державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1756.

За результатами виконання НД та ДКР задля оформлення патентних прав на створений науковий (науково-технічний) продукт виконавець та/або замовник відповідно до умов договору оформляють та подають до Державної служби інтелектуальної власності України заявку на одержання патенту України на винахід або корисну модель у порядку, передбаченому наказом МОН України «Про затвердження Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель» від 22 січня 2001 р. № 22, або ж заявку на одержання патенту України на промисловий зразок у порядку, передбаченому наказом МОН України «Про затвердження Правил складання та подання заявки на промисловий зразок» від 18 лютого 2002 р. № 110.

Важливим аспектом проекту Положення є унормування процедур апробації наукового (науково-технічного) продукту, створеного в результаті НДР (ДКР). Визначено, що апробацію наукового (науково-технічного) продукту здійснює замовник, зазвичай на власній базі, залучаючи представників виконавця. Такий підхід має стимулювати інноваційну діяльність із боку споживачів наукової продукції, викликати ініціативу практичних підрозділів щодо впровадження нових форм, засобів і методів правоохоронної діяльності.

Апробацію результатів НДР здійснюють у формі дослідного впровадження, яке проводять відповідно до розробленого плану, у якому відображають, зокрема, параметри, передбачені в науковому завданні й підлягають перевірці, а також критерії відповідності. За результатами дослідного впровадження складають акт, у якому зазначають конкретні форми й способи застосування результатів НДР у практичній діяльності, кількісні та якісні показники роботи підрозділів, що поліпшилися завдяки дослідному впровадженню наукового продукту, механізм позитивного

впливу наукової розробки на правоохоронну діяльність. Акт підписують члени комісії, утвореної з представників замовника та виконавця.

Апробацію результатів ДКР (технічних засобів, комп'ютерних програм) здійснюють у формі експлуатаційних випробувань створеного науково-технічного продукту. Експлуатаційні випробування проводять відповідно до програми, що передбачає перевірку всіх вимог, зазначених у науково-технічному завданні, а також містить опис методів випробувань, випробувального обладнання, засобів вимірювання та критеріїв відповідності. За результатами випробувань комісія, утворена з представників замовника й виконавця, складає протокол випробувань, що містить їх кількісні результати за кожним пунктом програми, а також загальний висновок щодо відповідності науково-технічної продукції вимогам науково-технічного завдання.

Комісії несуть відповідальність за об'єктивність результатів дослідного впровадження та експлуатаційних випробувань і надані ними рекомендації щодо подальшого впровадження розробки в практичну діяльність.

У проєкті Положення вперше у відомчій практиці запропоновано унормувати процедуру безпосереднього впровадження наукового (науково-технічного) продукту, створеного в результаті НДР або ДКР, у практичну діяльність. Таке впровадження замовник має проводити виключно на основі власного наказу або іншого розпорядчого документа. Не допускається впроваджувати результати НДР (ДКР) без належного документального підтвердження.

За необхідності та згідно з умовами договору на проведення НДР (ДКР) у наказі може бути передбачено залучення до робіт з упровадження представників виконавця для авторського супроводження новачії. Метою авторського супроводження є поточне доопрацювання створеного наукового (науково-технічного) продукту задля його найкращого пристосування до конкретних умов експлуатації (використання).

Розроблено вимоги до змісту актів впровадження наукових розробок у практичну діяльність, що має докорінно змінити існуючу хибну практику їх підписання керівниками практичних підрозділів, у яких нібито впроваджено результати НДР (ДКР), і виключити умови для корупції. Зокрема, акт впровадження обов'язково має містити посилання на реквізити розпорядчого документа (наказу) про впровадження, а також найменування органів (підрозділів), у яких упроваджено новачію, форми впровадження та отриманий корисний ефект (конкретні кількісні та якісні показники роботи, що поліпшилися завдяки впровадженню наукового продукту).

Наголошено, що керівник органу (підрозділу) МВС України, який є замовником наукової (науково-технічної) продукції, несе персональну відповідальність за своєчасність і повноту впровадження актуальних наукових розробок. Оцінка результатів службової діяльності органу (підрозділу) визначається з урахуванням стану інноваційної роботи.

За результатами завершених НД і ДКР відділ моніторингу має формувати й щорічно актуалізувати відомчий електронний реєстр новачій на внутрішньому сайті МВС України з метою забезпечення можливості ознайомлення працівників органів та підрозділів системи МВС України з новітніми засобами й методами правоохоронної діяльності, сприяння відомчій інноваційній роботі.

На нашу думку, запровадження нових підходів до організації НД та ДКР у системі МВС України дасть змогу:

- активізувати роботу відомчих ВНЗ та НДУ щодо розробок практичного спрямування, підвищити науковий рівень та якість результатів НД і ДКР, їх практичну значущість;

- стимулювати інноваційну активність органів та підрозділів системи МВС України щодо впровадження в практику сучасних форм, засобів та методів правоохоронної діяльності.

Отже, переведення системи МВС України на інноваційний шлях розвитку сприятиме підвищенню ефективності правоохоронної діяльності. У контексті імплементації положень

законів України «Про вищу освіту», «Про Національну поліцію» реформування правоохоронної системи і галузевої вищої освіти Національна академія внутрішніх справ готова спільно з МВС України та відомчими ВНЗ розробити проекти відповідних правових актів, організаційних рішень і програмних документів, реалізація яких сприятиме отриманню позитивних результатів.

Підвищення наукового рівня та практичної спрямованості досліджень, що здійснюють відомчі вищі й науково-дослідні установи, створення сприятливих умов для оптимізації системи підготовки кадрів Національної поліції – першочергові кроки, що сприятимуть перетворенню відомчої науки на ефективний чинник безпосереднього впливу на якість і креативність правоохоронної діяльності. Зазначене дасть змогу створити необхідні умови для подальшої роботи щодо формування інноваційного механізму розвитку системи МВС України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 лип. 2010 р. № 2411–VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – Ст. 527.
2. Орлов Ю. Ю. Інноваційна складова відомчої науки як чинник реформування органів внутрішніх справ України / Ю. Ю. Орлов, С. С. Чернявський // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 2 (8). – С. 16–26.
3. Положення про організацію проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт в системі МВС України : проект. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 28 с.
4. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 878 // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 207. – 6 листоп.